

ПРОЦЕС РОБОТИ ЦИФРОВОГО АРХІВУ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Осипчук Захар Такаович, студент IV курсу (групи ІБАСб-1-21-40д.) спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Копанєва В.О., кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційних комунікацій Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті досліджено один із найважливіших напрямків розвитку бібліотеки – специфіку роботи відділу оцифрування наукових фондів, вказано на важливість зберігання медичних творів в цифровому форматі.

Ключові слова: оцифрування, бібліотека, бібліотечний фонд, цифровий архів, Національна наукова медична бібліотека України.

Сучасні реалії вимагають швидкого доступу до інформації, тим більше, коли мова йде про медицину. Перша медична допомога, боротьба з ПТСР, тактична допомога при пораненнях – відповідні джерела стануть в нагоді багатьом людям. Тому оцифрування медичної літератури є важливим напрямком розвитку Національної наукової бібліотеки України (далі ННМБУ).

Відділ оцифрування наукових фондів є структурним підрозділом ННМБУ, діяльність якого спрямована на організацію та розвиток електронних інформаційних ресурсів ННМБУ, зокрема Цифрового архіву (далі ЦА).

Потреба в цифровому архіві з'явилася, щоб зберігати бібліотечний фонд та для доступності повнотекстових видань в онлайн форматі. Ідею запропонував заступник генерального директора з інформаційних технологій Шкода Ю., концепцію цифрового архіву розробляли: Заганяйло П., Шаповалов Д. (головний бібліотекар) Шейкін Є.

Хоча відділ оцифрування наукових фондів достатньо новий (створено 01.01.2024), робота відбувається жваво й інтенсивно. Завданням Цифрового архіву є: наповнення е-виданнями та цифровими копіями традиційних бібліотечних документів для забезпечення інформаційного супроводу науково-дослідницьких, освітніх процесів, централізованого зберігання інформації, відкритого доступу користувачів, розширення можливостей роботи з організованим інформаційним масивом.

Мета цифрового архіву – систематичне збереження повнотекстових видань в е-форматі. Бібліотека ННМБУ оцифровує твори як відомих науковців / лікарів, так і маловідомих, з метою зробити їх знаними й показати їхній внесок в розвиток медицини в Україні.

Оцифрування є головною частиною дій спрямованих на збереження е-копій повнотекстів, рідкісних видань, або видань, які мають статус «культурного надбання».

Питанням важливості створення Цифрових архівів в Україні займалися такі науковці: Бруй О. Мельник-Хоха Г., Копанєва В.

Процес оцифрування хоч, на перших погляд, здається легким, проте це міф, насправді це важка робота, яка складається з п'яти етапів:

1. Відбір літератури.
2. Сканування книжки.
3. Редагування.
4. Складання переліку ключових слів, написання анотації.
5. Розміщення на сайті у форматі PDF.

Першим етапом в роботі цифрового архіву є добір літератури, яка буде оцифрована. Він проводиться завідувачем відділу (Кривіч Т.), щоб діяти в межах нормативної бази, зокрема закону про авторське право, до етапу сканування відбувається етап відбору літератури. На сьогоднішній день бібліотекам важливо бути актуальними і давати відповіді на нагальні питання, щоб цьому відповідати завідувачем відділу проводиться кропітка робота з автором книги щодо дозволу розміщувати повнотекст в Цифровому архіві. За законом про авторське право повнотекстовий матеріал можна розміщувати у вільний доступ тільки за згодою автора, або після сімдесяти років після його смерті (Закон України про авторське право і суміжні права).

Другим етапом є сканування, процес, на який впливає багато факторів, та для якого треба багато професійного обладнання: лампи, навіс, світловідбивачі, антиблікове скло. Також на сканування впливає тип книжки, нова література чи стародрук, стародруком вважається літературний твір написаний до 1830 року. Залежно від цих факторів визначається на якому сканері буде відбуватися оцифрування. У більшості випадків сканування відбувається на сканері CZUR. Час сканування залежить від типу книжки тверда обкладинка, або м'яка обкладинка, коли тверда обкладинка, час сканування 1 сторінка 5 секунд, коли м'яка обкладинка час збільшується до 45 секунд-1 хвилини, є ще книжки в яких твердий, зшитий корінець час сканування таких книжок теж коливається, в більшості випадків це стається на середині сканування книжок. Сторінки книжки скануються у форматі JPEG/400 DPI. У середньому сканування займає 600 с./1 година. Але точний час вказати важко. Далі після етапу сканування іде етап обробки, редагування зображення, відсканований матеріал з JPEG формату конвертувати у PDF формат і обробляється в програмі FineReader 15, коли книжка сканується на сканер CZUR. Також на цьому сканері можна зберігати JPG картинки і за допомогою Camera raw редагувати також у програмі Photoshop. Другий етап теж можна поділити на стадії (обрізка-вирівнювання тексту-налаштування рівнів(за потреби), налаштування рівнів застосовується при обробці нових (за часом випуску) книжок, до стародруків, або жовтих книжок ця функція не застосовується) за потреби додатково використовуються такі програми як Photoshop та FastStone Image Viewer, це перший варіант редагування. При використанні другого варіанту редагування, коли книжка сканується на планшетному сканері(Plustek optibook), то книжка у форматі JPG копіюється у програму Photoshop і редагується там за цією ж методикою. Після етапу редагування відбувається етап перевірки, де редактор

перевіряє виконану роботу за пунктами: рівність розміру сторінки, чіткість тексту, читабельність, якщо робота проходить перевірку за цими пунктами, то прямує до наступного етапу, у протилежному випадку відправляється на доопрацювання.

Четвертий, майже заключний етап, етап оформлення «зовнішнього вигляду» книжки, цей етап потребує уважності та концентрації, на ньому визначаються ключові слова та пишеться анотація.

Всі видання, які знаходяться в ЦА розподілені за колекціями, кожна з яких відповідає певній тематиці, та хронологічному періоду. Це зроблено для зручності читачів. Всього цифровий архів налічує 15 колекцій, кожна з яких регулярно наповнюється електронною копією примірника. За Мельник-Хоха Г. метадані поділяються на 4 види: (Мельник-Хоха, 2024: 27)

Адміністративні метадані: стосується управління бібліографічним записами, це, зокрема, інформація про авторизацію, права доступу, власника даних, дату створення, та модифікацію запису.

Описові метадані містять інформацію про зміст бібліографічних даних, як-от автори, заголовки, ключові слова, анотації, вибрані пункти та інші відомості, що характеризують вміст запису.

Структурні метадані описуючи структуру бібліографічних записів, та їх зв'язки, наприклад, можуть вказувати на залежність між різними частинами запису, як-от розділи підрозділи, сторінки тощо.

Метадані мови розмітки використовуються для формування і розмітки бібліографічних даних у певних форматах: MARC 21 (Machine-Readable Cataloging), Dublin Core, BibTeX тощо.

Для того, щоб завантажити книжку в ЦА, використовуються всі 4 типи метаданих. Окрім цього зазначається посилання для цитування (DOI). Сайт ЦА працює у системі WordPress. Це система з відкритим кодом, розроблена Лабораторією мережевого аналізу Університету Бразилії за підтримки Федерального університету Гояс, Бразильського інституту інформації в науці та технологіях та Бразильського інституту музеїв. Цифровий репозиторій створено за допомогою Tainacan. Tainacan – це технологічне рішення для створення цифрових колекцій в Інтернеті. Це безкоштовне програмне забезпечення, розроблене відповідно до реальних умов культурних установ, дозволяє керувати цифровими колекціями та публікувати їх у простий та інтуїтивно зрозумілий спосіб. Його можна використовувати для розробки сховищ і цифрових бібліотек, а також для комунікацій, виставок і розповсюдження цифрової колекції (Tainacan).

І останній, п'ятий етап – заливання матеріалу в Цифровий архів, на сайт бібліотеки. На цьому етапі визначається «Колекція / тема книжки, тип видання, авторство / співавторство», ще раз прописуються ключові слова, до яких додається і рубрикація».

Але є і проблемні питання в оцифруванні: джерела російською мовою й авторське право. Якщо перше – це суто проблема медичної галузі, то друга є проблемою всіх бібліотек.

Підсумовуючи, можна сказати, що за достатньо короткий термін часу існування нового підрозділу бібліотеки, вони зробили дуже багато роботи. Цифровий архів налічує понад 600 оцифрованих книжок. У цифрових колекціях бібліотеки є як нові видання на важливі теми, так і атласи, енциклопедії, посібники, книжки, видання бібліотеки та багато іншого. Це показує важливість роботи Медичної бібліотеки не тільки в культурному та освітньому аспекті, а ще й в освітньо-зберігальному, бо через гарну медицину – буде здорова нація. Як казав один бібліотекар: «Ми оцифровуємо для людей»

Цифровий архів ННМБУ є першим першопрохідцем серед медичних бібліотек України, хто зробив цифрову колекцію медичної літератури. Цифрова бібліотека налічує більше сотні оцифрованих книг таких відомих лікарів, науковців, дослідників як: Мечников І., Беєв В., Пирогов М., Караваєв В., Гамалія М. та інших видатних вчених. Також в е-форматі є література на різну тематику: здорове харчування, біологія, зоологія, екологія, психологія, реабілітація. Бібліотека має в своїй колекції, як і загальну медичну літературу, так і вузькопрофільні напрямлення.

Розвиток цифрового архіву в сучасних умовах звільнить людей від витрачання часу, прискорить пошук інформації та дасть змогу ділитися книжками. Також це і вихід для самої бібліотеки, мати оцифрований примірник у разі втрати друкованого. Звісно, бібліотеці ще є куди рухатися і вдосконалюватися, відділ створений зовсім недавно, але та робота, яка вже зроблена заслуговує на увагу. Як показує статистика, ЦА користується великою популярністю серед інтернет-користувачів (за останні півроку сайт ЦА відвідало понад 505 тис. користувачів):

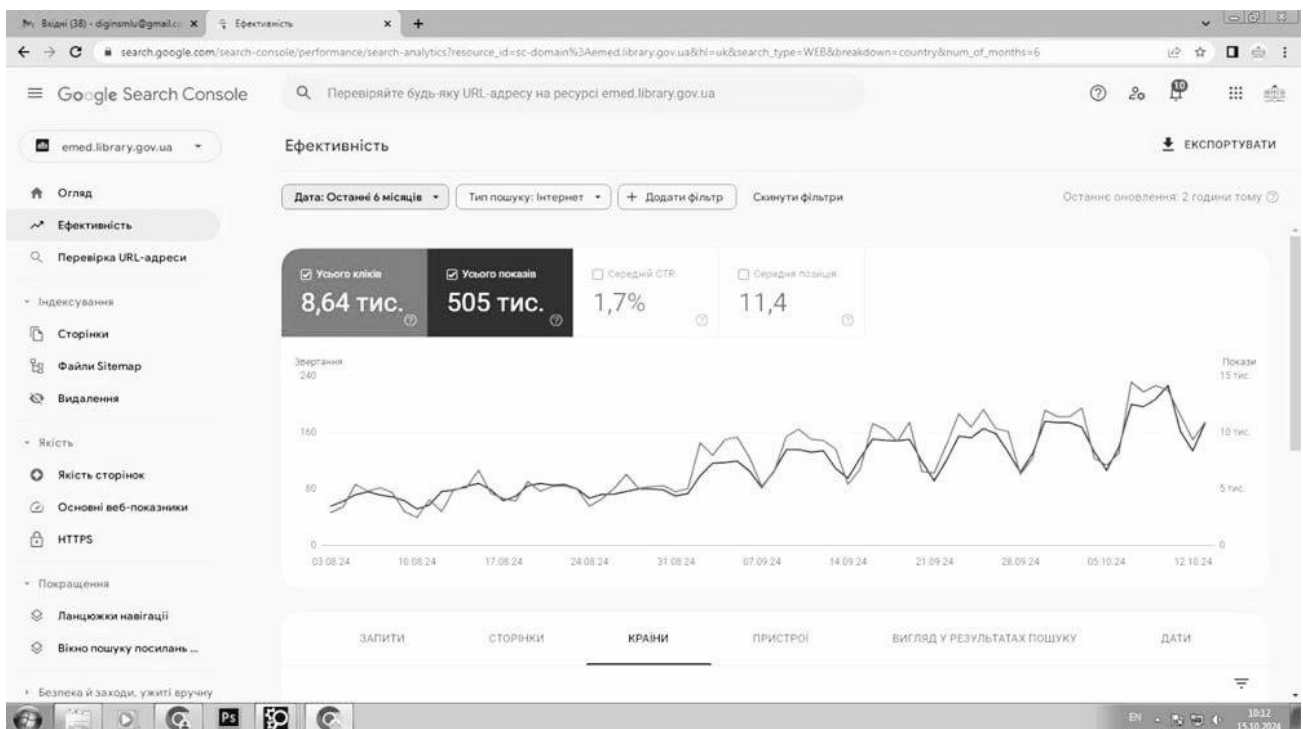

Рис. 1 статистика відвідуваності ЦА за 6 місяців

Ця статистика показує, що ЦА потрібний і робить інформацію доступною, що глобальному плані сприяє розвитку світового гуманізму до якого прагнуть

люди, це свою чергу розширює коло обізнаних людей, що сприяє розвитку населення.

Робота Відділу оцифрування наукових фондів, при тих умовах і з тими ресурсами, в яких зараз перебувають більшість бібліотек України, набирає обертів, що сприяє популяризації медичної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про авторське право і суміжні права. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> 23
2. Мельник-Хоха Г. Роль метаданих в організації доступу до цифрових колекцій електронної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2024. Вип 5. С. 24–31.
3. Тайнакан. URL: <https://tainacan.org/en/>

REFERENCE

1. Zakon Ukrainy pro avtorske pravo i sumizhni prava. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> 23
2. Melnyk-Khokha H. Rol metadanykh v orhanizatsii dostupu do tsyfrovyykh kolektsii elektronnoi bibloteki. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*. 2024. Vyp 5. S. 24–31.
3. Tainakan. URL: <https://tainacan.org/en/>